

Kulturelt ansvar, publikumsutvikling og robotene kommer!

– oppsummering av NPU-konferansen «Kulturelt ansvar» 17.10.2016

Av prof. Anne-Britt Gran

Oppsummering er heldigvis ingen streng sjanger, og jeg vil derfor benytte anledningen til å si noe både om det jeg hørte i dag *og* om det jeg ikke hørte.

Men siden det er sent på dagen og vi begynner alle å bli slitne (oppsummeringen var kl. 16.30), vil jeg starte med en sann historie fra min egen virkelighet. For et par år siden skulle datteren min, da 9 år gammel, oversette 1 side fra engelsk til norsk, og jeg skulle høre henne. Midt i teksten oversetter hun «Han hadde to barn, men han hadde ikke noe internett.» Hva for noe? spør jeg - hadde han ikke internett?! Få se hva det står i teksten? (historien var nemlig fra andre verdenskrig). Hun peker på setningen, der det står: «He had two children, but he had no wife».

Historien sier noe om hvilken selvfølgelig del av livet internett har blitt for den oppvoksende generasjon, fremtidens publikum.

Jeg skal strukturere denne oppsummeringen på følgende måte; først vil jeg si noe om publikumsutvikling og hvordan begrepet og fenomenet ble behandlet, deretter vil jeg reflektere over hva som ble sagt og ikke sagt om kulturelt ansvar, og til slutt vil jeg ta for meg det jeg ikke hørte *noe* om på denne konferansen, temaer det er mye snakk om i andre sammenhenger.

Publikumsutvikling i vante spor og nye takter

Jeg har registrert at publikumsutviklingsdiskusjonen primært har fulgt tre spor:

1. Kunstens egenutvikling og kvalitet versus publikumsutvikling, som var tema i andre sesjonen i dag. Selv om det er uenighet om hvor stor denne motsetningen er, eller om det egentlig er en motsetning, forfølger dette begrepsparet diskusjonene. Må man ofre kunstens autonomi for å nå ut til et større publikum og nye publikumsgrupper som lavere sosiale lag, ungdom, minoriteter mm. Dette tilhører grunnleggende sett den kjente motsetningen mellom autonomi og nytte, som har fulgt kunsten siden filosofen Kant og som ble kraftig intensivert

med filosofien til den tyske Frankfurterskolen - mest kjent for Adorno i kunstfeltet. Autonomiestetikken er fullt og helt verkorientert, og det skal ikke skules verken til marked eller andre sosiale hensyn i kunstnerisk virksomhet.

2. Hvordan få ikke-brukerne til å benytte institusjonene våre, har vært et tilbakevendende tema i dag. Flere av deltagerne har understreket dette som et hovedanliggende og et mål med publikumsutviklingen. Her gikk spesielt diskusjonen på å få inn de som ikke er oppvokst med kunst og kultur, altså et spørsmål om sosial klasse og mobilitet. Dette ligner til forveksling på 1950-tallets folkeopplysningstradisjon, som igjen har røtter i den borgerlige dannelseskulturen. Kunst og kultur er av høy verdi og har stor betydning, og de som ikke vet det skal lære det og like det.

3. Minoritetsdiskursen; hvordan integrere minoriteter, det flerkulturelle Norge, i våre kulturinstitusjoner? Dette er egentlig kun en variant av det foregående punkt, det handler om å danne våre nye landsmenn gjennom våre nasjonale og lokale institusjoner. Man er tidvis også interessert i å få inn minoritetene på produksjonssiden også, som premissleverandører for form og innhold. Samtidig må dette ikke gå ut over den kunstneriske kvaliteten (autonomitenkning), noe som jevnlig benyttes som argument for å prioritere slik man alltid har gjort, vestlig og norsk.

Når disse tre sporene stadig gjør seg gjeldende i publikumsutviklingsdiskursen, er det fordi de fremdeles oppleves som relevante og meningsfulle, og sett i lys av historien, er de fremdeles det. Samtidig produseres det også en annen kunst (i vid forstand) i andre kontekster, med andre begrunnelser enn dem institusjonene opererer med.

Lars Petter Hagen i Ultima, representerte dette alternativet på denne konferansen. Han tok det jeg vil kalle et pragmatisk oppgjør med autonomiestetikken og kunstnerisk kvalitet: Kunstneriske prosjekter - her konkret samtidsmusikken – må være *nødvendige* prosjekter; musikalsk kvalitet handler om *relevans*; *usikkerhet* er viktig; det nye nå handler om *kontekster*, bevisstheten om kontekster; kunsten må samtale med omverden, involvere seg i og skape en *dialog med omgivelsene*. Dette er tankegods som vi finner både i den amerikanske filosofiske estetikken til Shusterman og i den relasjonelle estetikken til franskmannen Nicolas Bourriaud (altså verken Pierre Bourdieu eller Jean Baudrillard).

Dette er en nærmest motsatt tilnærming til kunsten, enn det man finner i autonomiestetikken; her er man opptatt av verkets relevans, dets nytte, dets konkrete relasjoner til omverden, til publikum i verksituasjonen: Virker det? Nytter det? Hvilke relasjoner skapes? Hvilke effekter

oppnår man? Jeg skrev for noen år siden en artikkel der jeg diskuterer hva en slik relasjonell og pragmatisk tilnærming til kunst vil ha å si for bestemmelsen av kunstnerisk kvalitet (Gran 2014a).

Et slikt konsekvent fokus på kontekst og dialog/relasjon med omgivelsene nærmer seg det jeg forstår med kulturelt ansvar. Det ansvaret må foregå i bestemte sammenhenger overfor et bestemt publikum på bestemte steder. Den pragmatiske og relasjonelle estetikken er slik jeg ser det en direkte vei til å ta kulturelt ansvar.

Kulturelt ansvar, kontekst og sosialt ansvar

I diskusjonen om kulturelt ansvar i dag kom det opp en rekke eksempler på hva kulturelt ansvar kan være, der det å tilby, skape, muliggjøre *mening* ble nevnt av flere. Videre ble kritisk refleksjon, relevans, kunstnerisk kvalitet nevnt. En mer prinsipiell diskusjon om begrepets innhold og avgrensning var det ikke riktig lagt opp til i dag, og derfor ble det heller ikke diskutert systematisk overfor *hvem* kultursektoren til enhver tid skal/bør ha kulturelt ansvar for. Skal kulturelt ansvar ha noe for seg som meningsbærende og nyttig begrep i publikumsutvikling, må man spørre seg overfor hvem i hvilken konkrete kontekst dette ansvaret skal utfolde seg:

<u>Kulturelt ansvar</u>	<u>overfor hvem</u>	<u>og i hvilken kontekst?</u>
For eksempel: Relevans	Kjernepublikum?	Arenaen for kunsten
Skape mening	Nytt publikum?	Stedet for kunsten
Kritisk refleksjon	Lokalsamfunnet?	Lokalsamfunnet
Dialog med omverden mm	Nasjonen Norge? osv	Norge? Verden? osv

Skal man ta relevans og kontekst på alvor, og ikke bare la dem fungere som pseudorelevans og kontekst som oppfinnes i etterkant av kommunikasjon- og markedsavdelinger, må man stikke fingeren ordentlig i jorda når spørsmålene over skal besvares. De må besvares på nytt og på nytt for hver enkelt utstilling, forestilling og festival. Først da etableres en autentisk relasjon og dialog med publikum og omgivelsene - først da *virker* kulturelt ansvar.

Jeg har i løpet av dagen også reflektert over om vi i tillegg trenger et begrep som sosialt ansvar, et begrep inspirert av bedriftenes samfunnsansvar, såkalt Corporate Social Responsibility (CSR). Sosialt ansvar er det bedriftene gjør for samfunnet *utover* det å bedrive kjernevirksomheten, sysselsette folk og bidra med verdiskaping til BNP. Det kan være å støtte vitenskap, kultur, frivillig sektor, utdannelsen til de som ikke får noen. I kultursektoren er det lite snakk om dette sosiale ansvaret, altså hva sektoren selv kan bidra med. Sosialt ansvar er noe man er opptatt av at bedriftene skal ta overfor kulturen.

Sosialt ansvar trenger absolutt ikke handle kun om penger, det kan for kultursektoren også handle om at for eksempel kulturledere deltar aktivt i den offentlige debatten om samfunnsspørsmål. Det er interessant at sektoren for ytringsfrihet og kunstnerisk frihet i så liten grad deltar i det offentlige ordskiftet om det meste, utover selve den kunstneriske produksjonen (se Gran 2016). Man kunne i denne diskursen skille mellom kulturelt ansvar, som omhandler den kunstneriske kjernevirksomheten, og sosialt ansvar, som handler om det aktører i sektoren kan bidra med i samfunnet utover kjernevirksomheten.

Hva jeg ikke hørte noe om; omstilling og robotisering

Når man sitter på alerten hele dagen for å oppsummere en konferanse konsentrerer man seg veldig mye om det som faktisk blir sagt fra scenen. Samtidig må man lytte til det som ikke blir sagt, de sorte hullene i akkurat denne forsamlingen: Hva er det som ikke står på dagsorden når kulturelt ansvar og publikumsutvikling debatteres på NPU's konferanse, men som kunne ha gjort det?

Det var spesielt to fraværende temaer som slo meg. Det ene er det store spørsmålet om omstilling og bærekraft, den pågående diskusjonen om Norges økonomi etter oljen. Det er lenge siden jeg var på en konferanse/seminar der omstilling og ikke er nevnt en eneste gang. Kultursektoren identifiserer seg åpenbart ikke med denne omstillingen, i hvert fall er det ikke noe den skal delta i. Omstilling i form av mindre offentlige støtteordninger i fremtiden har nok streifet en og annen, men ikke det å bidra til omstillingen av norsk arbeidsliv. Norsk kultursektor er en av de få sektorene som ikke har meldt seg på omstillingsløpet. Tror aktørene i denne sektoren at omstillingen ikke vil angå den? Ville det ikke vært å ta kulturelt og sosialt ansvar å bidra på sin måte til denne omstillingen?

Den andre handler om forståelsen av digitalisering og hvordan den påvirker kultursektoren; her savnet jeg diskursen om hva den omfattende robotiseringen av arbeidslivet kan bety for kultursektorens rolle og samfunnsoppgave, for det kulturelle ansvaret.

Når digitaliseringen er nevnt her i dag, har det handlet mest om nye forbruksmønstre på Internett og om nye digitale kanaler for markedsføring, kommunikasjon og distribusjon av kulturelt innhold. Det kan selvsagt forklares med at det er disse sidene av den nye teknologien som mest direkte angår kultursektoren (Gran 2014b).

Det konferansen ikke har handlet om, er den mye mer omfattende digitale revolusjonen som pågår, og den digitale teknologien som et *vilkår* i vår tid. Digitaliseringen er så å si overalt; på børsen, i kartleggingen av DNA, i våre sosiale liv og i alle deler av arbeidslivet. At robotene kommer - roboter forstått i bred forstand som digital automatisering av arbeidsoppgaver - har heller ikke vært nevnt på konferansen. I mange andre sammenhenger står robotiseringen høyt og høyest oppe på dagsorden, siden det ikke produseres nok jobber i andre enden av tunnelen i samme tempo som robotene reduserer arbeidsplasser. På denne dag, 18.10.2016, har teknologibedriften Tieto tatt roboten Alicia T inn i ledergruppen, og der skal Alicia T bidra med sitt; hun får til og med stemmerett (i dagens Dagens Næringsliv). I Aftenposten for et par dager siden kunne vi lese at autistiske barn i læresituasjoner kommuniserer bedre med roboter enn med mennesker. Og for noen uker siden i samme avis; roboten Watson hjelper legene å diagnostisere sykdommer og han er innkjøpt til Norge også.

For å knytte robotene til omstillingsdiskursen over; det er ikke nok å spørre om hva vi skal leve av etter oljen, vi må også spørre hva vi skal *gjøre* etter oljen. Det setter kultursektoren, ja hele den kreative næringen, i en ny og interessant posisjon. Den sysselsettingen som foregår her er ofte indremotivert, folk har behov for/lyst til å uttrykke seg musikalsk, visuelt, litterært osv. Kultursektoren kan bli et sted å sysselsette seg både profesjonelt og fritidsmessig - noe må vi jo gjøre.

Dessuten er kulturlivet et privilegert sted for å gjøre noe robotene ikke kan gjøre. Nei, det er ikke å produsere kunst, musikk, litteratur mm – det kan man programmere dem til. Det er strengt tatt ikke så mange menneskelige arbeidsoppgaver roboter ikke kan gjøre. Men det å reflektere over og uttrykke hva det vil si å være menneske, og det å reflektere og uttrykke hva det vil si å være menneske i en menneske-maskin tid, det tror og håper jeg at mennesket vil være best skikket til. Kulturlivet er et sted dette kan skje. Da bør det ikke skorte på kulturelt og sosialt ansvar i den sektoren.

Referanser:

Bourriaud, N. (2007) *Relasjonell estetikk*. Oslo: Pax forlag.

Gran, A-B. (2014a) Kunstneriske kvalitetskriterier i praksis – om kulturpolitiske penger, pliktestetikk og kunstnerisk pragmatikk. I S. Graffer og Å. Sekkelsten (red.), *Scenekunsten og de unge – En antologi fra Scenekunstbruket*, Oslo: Vidarforlaget.

Gran, A-B. (2014b) Digitale tider i kulturlivet. *Sosiologi i dag* Nr. 1 2014.

Gran, A-B. (2016) Økonomisk selvsensur i kultursektoren. I K. Alm, M. Brown og S. Røyseng (red.) *Kommunikasjon og ytringsfrihet i organisasjoner*. Oslo: CappelenDamm Akademisk.

Shusterman, R. (1992) *Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art*. Maryland: Rowman & Littlefield.

Anne-Britt Gran

er professor på Handelshøyskolen BI der hun er leder for forskningssenteret BI Centre for Creative Industries (<https://www.bi.no/cci>). Det største pågående forskningsprosjektet i senteret er *Digitization and Diversity* som omhandler digitaliseringen av kultur- og mediesektoren (<https://www.bi.no/forskning/centre-for-creative-industries/digitization-and-diversity/>). Hun er opprinnelig teaterviter med idehistorie og sosiologi i fagkretsen. Gran har vært tilknyttet BI siden 1999, der hun har vært med å bygge opp bachelorgraden og fagmiljøet i Kultur og ledelse. Gran leder i dag også regjeringens Næringspolitiske råd for kulturell og kreativ næring (<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/disse-skal-styrke-norges-kulturelle-og-kreative-konkurrensekraft/id2425215/>)